

PAPER DETAILS

TITLE: Aylak Adam Romani: Varoluşçu Bir Bakis

AUTHORS: Gökçe ÖZKILIÇCI

PAGES: 242-262

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2606908>

Aylak Adam Romanı: Varoluşçu Bir Bakış Gökçe ÖZKILIÇCI¹

Öz

“Varoluş özden önce gelir” sözüyle özetlenebilecek varoluşçuluk 19. yüzyılın sonlarında edebiyat, tiyatro ve psikoloji başta olmak üzere pek çok alana etki etmiştir. Bu çalışmanın amacı, Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Yusuf Atılgan’ın *Aylak Adam* romanını varoluşçu felsefenin ve psikolojinin temel kavramlarını göz önünde bulundurarak incelemektir. Bu kapsamda öncelikle eserin yazarı olan Yusuf Atılgan hakkında kısa bir bilgilendirme yapılacaktır. İzleyen bölümlerde adı geçen eserde yaşanan olaylar ve ana karakter (C.) varoluşçu felsefenin önde gelen isimlerinin üzerine düşündükleri bazı kavramlar çerçevesinde yorumlanacaktır. Bu çalışma, soyut bir kavram olan varoluşçuluğun ve onun ortaya attığı meselelerin Türkçe kaleme alınmış *Aylak Adam* romanında nasıl kurgulandığını ve şekillendiğini göstermenin bir aracı olmayı hedeflemektedir.

Anahtar Sözcükler

Aylak Adam
Yusuf Atılgan
edebiyat
Varoluşçuluk
psikolojik analiz

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 20.08.2022

Kabul Tarihi: 23.02.2023

Doi:

10.20304/humanitas.1164677

The Novel *Aylak Adam*: An Existentialist Perspective

Abstract

Existentialism which can be summarized with the phrase “Existence comes before essence”, had an impact on many fields, especially literature, theater, and psychology at the end of the 19th century. The aim of this study is to examine the novel *Aylak Adam* by Yusuf Atılgan, one of the important names of Turkish Literature, by considering the basic concepts of existential philosophy and psychology. In this context, first of all, a brief information about Yusuf Atılgan, the author of the work, will be given. Following sections, events and main characters (C.) in the works mentioned will be interpreted within the framework of some concepts put forward by the leading names of existential philosophy. This study aims to be a tool to show how existentialism, which is an abstract concept, and the issues it brings to the agenda, are fictionalized and shaped in the Turkish novel *Aylak Adam*.

Keywords

Aylak Adam
Yusuf Atılgan
literature
Existentialism
psychological analysis

About Article

Received: 20.08.2022

Accepted: 23.02.2023

Doi:

10.20304/humanitas.1164677

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fenerbahçe Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul/Türkiye, gokce.ozkilicci@fbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6451-7952

Giriş

Varoluşçuluğun pek çok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan birinde varoluşçuluk, bireyin var olduğu yerde nasıl var olduğunu, bu varoluşun yarattığı kaygıyı, bireyin nasıl bir varlık olduğunu, özgürlüğünü, ötekiler ile olan ilişkilerini, ölümlülüğünü ve varoluşunun anlamını araştırmaktadır (Akarsu, 1994, s. 187). Ritter'e göre varoluşçuluk, "Köklerinden kopmuş ve temelini yitirmiş, geçmişe, tarihe güvenini kaybetmiş aynı zamanda mutsuz, huzursuz insan varlığını dile getiren" bir felsefedir ve bu felsefe daha çok, "toplum içinde yaşayan bireyin tehdit altında olduğu, günümüzle gelenek arasında bağlantının koptuğu, insanın manasız bir varlık haline geldiği, kendi kendini yitirmek tehlikesinin baş gösterdiği yerde" ortaya çıkmaktadır (Sartre, 2005, s. 5).

İlgilendiği konular düşünüldüğünde varoluşçu felsefenin yirminci yüzyıl insanının koşulları ve durumuyla yakından ilgili olduğu söylenebilir. Dünya savaşlarının da etkisiyle yirminci yüzyılda insan daha önceki çağlarda inanılan değerlere olan inancını yitirmiş ve yaşamında kendisinden başka bulacağı bir destek kalmamıştır. Bu durum şu sözlerle özetlenebilir: "İnsan bu yüzyılda kendisiyle kalmıştır" (Akarsu, 1994, s.187). Akarsu'nun varoluşçuluğa dair bu analizinden yola çıkarak Türk edebiyatında varoluşçuluğun somut bir yansıması olarak görülebilecek Atılğan'ın yarattığı karaktere (C.) hassasiyetle yaklaşmak gerekmektedir (Akarsu, 1994).

Yusuf Atılğan yaşadığı süre göz önünde bulundurulacak olursa az sayıda roman kaleme almıştır. Buna rağmen eserlerinin farklı edebiyat ve psikoloji kuramları çerçevesinde yorumlanabilecek derinlikte olduğu söylenebilir. Özellikle, *Anayurt Otel*i ve *Aylak Adam* eserleri ağırlıklı olarak psikanalitik okumalar çerçevesinde yorumlanmıştır (Uğurlu, 2007, s. 1740). Aynı zamanda *Aylak Adam* romanının varoluşçuluk temelinde değerlendirildiği çalışmalar da mevcuttur (Bal, 2020b; Eral, 2011). Bu çalışmada ise, Türk edebiyatının büyük ustalarından biri olan Yusuf Atılğan'ın en önemli eserlerinden biri olan *Aylak Adam* romanı varoluşçu felsefenin yanı sıra varoluşçu psikolojide ele alınan konular ve kavramlar çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu bağlamda, öncelikle adı geçen eserlerin yaratıcısı olan yazar Yusuf Atılğan'dan kısaca bahsedilecek, sözü geçen romanın ana karakteri (C.) ve romanda meydana gelen olaylar başta varoluşçu yazarlardan Albert Camus ve Jean Paul Sartre olmak üzere bazı varoluşçu filozofların (Buber, Heidegger, Jaspers, Kierkegaard, Laing, Merleau-Ponty ve Nietzsche) gibi başlıca kavramları (yalnızlık, yabancılaşma, saçma, bunaltı, sınır durumlar, seçimler, umut ve umutsuzluk, özgürlük, zaman, ölüm, vb.) göz önünde bulundurularak yorumlanacaktır. Ana karakterin varoluşçu bakış açısıyla analiz

edileceği bölüme geçmeden önce toplumsal normlara aykırı şekilde hareket eden ve yaşadıkları dönem göz önünde bulundurulduğunda oldukça marjinal olan bu karakterin yaratıcısı Yusuf Atılgan'ın yaşamı hakkında kısaca bilgi verilecektir.

Yusuf Atılgan ve Aylak Adam Romanı

“Galiba anadan doğma sanatçılardan değilim ben. Güç yazarım”

Yusuf Atılgan (1921-1989) Cumhuriyetin ilanından 2 yıl önce Manisa'da dünyaya gelmiştir. Parantez içindeki tarihlerden de anlayacağımız üzere 68 yaşında vefat etmiştir. Mezar taşlarında ve biyografilerde yazarın adının hemen yanında görmeye alıştığımız tarih aralarındaki tire insana düşündürücü gelmelidir. Yusuf Atılgan'ın doğum ve ölüm tarihleri arasındaki tire bir imparatorluğun ardından doğan yeni bir ülkeyi ve onun geçirdiği değişimlerin/dönüşümlerin insanların hayatına olan etkisini öncelikle akla getirmektedir. Yeni cumhuriyetin bir ferdi olan Atılgan 2. Dünya Savaşının sürdüğü yıllarda İstanbul'da Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde öğrenciliğe başlamıştır. Atılgan, ideolojik hareketlerin üniversitelerde çatışmalara neden olduğu bir dönemde kendisini bu kavgalardan uzak tutmuştur. Kısa süreli öğretmenlik serüveninden sonra doğduğu köy olan Hacır Rahmanlı'ya gitmiş ve burada köylü gibi yaşayıp kentli karakterlerin olduğu romanlar kaleme almıştır. İlk romanı olan *Aylak Adam* 1959 yılında basılmıştır. Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* romanının ardından Yunus Nadi Roman Ödülü'nde ikincilik ödülüne hak kazanan bu eseri sayesinde geniş kitlelerde adını duyuran Atılgan 1973 yılında bir diğer romanı *Anayurt Otel*'ni yazmıştır.

Yusuf Atılgan ömrüne toplamda dört roman sığdıran (*Canistan* romanı tamamlanmamasına rağmen Can Yayınları tarafından basılmıştır) ve bunlardan birini (*Eşek Sirtında Saksagan*) okuyucularıyla buluşturmadan yakan bir edebiyatçıdır. *Eşek Sirtında Saksagan* adlı romanını Faulkner'in *Döşegimde Ölüirken* adlı romanına tarz olarak benzettiği için yakmıştır: “Yazan bunu taklit etmiş demesinler diye yaktım ben bunu” (Şahin, 2017, s. 26).

Vüs'at Bener, “Nereden geldik, nereye gidiyoruz” sorusunun Atılgan'ın kafasını sürekli meşgul ettiğini söylemektedir. Atılgan bu soruya “Ya süresiz hapisteyiz ya intihar ediyoruz ya da işkence altında öldürülüyoruz” şeklinde cevap bulmaya çalışmıştır (Balabanlılar, 1992, s. 68). Bu üç temanın ele alındığı üç ayrı roman yazma fikrinin onu esir aldığı söylenebilir. Atılgan'ın nereden geldik nereye gidiyoruz sorusuna verdiği cevaplar varoluşçu filozofların ele alıp tartışmaya açtıkları kavramları çok yakından çağrıştırmaktadır. Söz gelimi, hapsolma durumunu Sartre'ın “Özgürlüğe Mahkûmuz” sözüyle; intihar hususunu

“Gerçekten önemli olan bir tek felsefi sorun vardır, intihar (Sartre, 2009). Yaşamın yaşanmaya değip değmediği konusunda bir yargıya varmak, felsefenin temel sorusuna yanıt vermektir.” (Camus, 2010, s. 21) tespitiyle ve son olarak “işkence altında öldürülmemizi” ise Jaspers’in sınır durumlarından biri olarak nitelendirdiği “acı” ve bu işkencelere karşı ortaya koyduğumuz “mücadele/eylemsellik” sınır durumlarıyla bağdaştırabiliriz (Jaspers, 2018). Bu analizinden bile yola çıkarak Yusuf Atılgan için varoluşçu bir yazar tanımlaması yapılabilir.

Bu çalışmada, Yusuf Atılgan’ın üzerine en fazla düşünülen ve hakkında analizler yazılan romanı *Aylak Adam* varoluşçu bir bakış açısıyla ele alınacaktır. Bu analize geçmeden önce edebiyat dünyasında benzerlerini sıklıkla gördüğümüz Aylak karakterlerle ilgili yazılan eserlere yer verilecektir.

Edebiyatta Aylak Adamlar

Bir romanı ele alırken onu tarihsel ve kültürel bağlamından koparmadan irdelemek önem taşımaktadır. Edebiyat tarihine bakıldığında 1800’lü yılların ilk çeyreğinden sonra pek çok aylak adam’ın ana karakter olduğu eserler yazılmıştır. Bu eserler kronolojik sırasıyla, Puşkin’in (1832) *Yevgeni Onegin* romanı, Poe’nun (1840) “Kalabalıkların Adamı” adlı kısa öyküsü, Lermontov’un (1840) *Zamanımızın Bir Kahramanı* romanı, Herzen’in (1847) *Suçlu Kim?* romanı, Turgenyev’in (1850) *Lüzumsuz Bir Adamın Günlüğü* romanı ve “Rudin” öyküsü, Gonçarov’un (1859) *Oblomov* romanı, Turgenyev’in (1862) *Babalar ve Oğullar* romanı, Dostoyevski’nin (1864) *Yeraltından Notlar* romanı, Çehov’un (1892) “Altıncı Koğuş” öyküsü, Musil’in (1943) *Niteliksiz Adam* romanı, Pasternak’ın (1957) *Doktor Jivago* romanı, Perec’in (1967) *Adam* romanı ve Türk edebiyatında ilk olarak Sait Faik (1948) tarafından kaleme alınan “Lüzumsuz Adam” adlı kısa öyküde işlense de roman tarzında ilk olarak *Aylak Adam*’da ele alınmıştır (Bal, 2020b, s. 2-3).

Edebiyat tarihi açısından bir arka plana sahip olduğunu ortaya koyduğumuz Aylak Adam romanının sosyolojik-siyasi arka planına da değinmekte yarar vardır. Özellikle 1950’lerden sonra Türkiye ekonomisinin güçlenmesiyle refah seviyesinin artması ve buna bağlı olarak toplumun modern kent yaşamına hızlı şekilde uyum sağlama çabası pek çok yazarın eserlerini etkilemiştir (Güngör, 2014, s. 1). Bu kent romanlarının prototip eserlerinden biri de Aylak Adam’dır. Türkiye’nin hızlı kapitalistleşme sürecinin toplumsal ilişkilerde yol açtığı karmaşıklık roman karakterlerine yansımış ve bu ilişkiler de yer yer varoluşçu bir tarzda ele almıştır (Güngör, 2014, s. 3). Özellikle de yabancılaşma ve absürdizm varoluşçu öğelerden en fazla öne çıkanlardan ikisidir.

Bal roman kahramanlarının eski bağlardan kopmuş olmalarını modernite dönemi romanlarının en belirgin özelliği olarak tanımlamaktadır (Bal, (2020a, s. 56). Bu kopmuşluğun muazzam derecede keskin olduğunu ve karakterlerin yazarlarının dahi karakterlerine yön veremediğini belirtmekte ve Melville'in (1853) *Yazıcı Bartleby* romanında "Yapmamayı tercih ederim" ifadesini kopuşların özeti olarak göstermektedir. Melville'in ucundan dokunduğu bu kopmuşluk Baudelaire'in (1863) *Modern Hayatın Ressamı* adlı kitabında "flanör/flanöz" olarak isimlendirilmektedir. "Flanör yapacak başka işi olmadığı için değil, kendisi böyle istediği için amaçsızca dolaşır. İster ve yürür! Kalabalıklara karışır." (Akbaş ve Bozok, 2015, s. 128). Bir başka deyişle Bartleby'de gördüğümüz kopmuşluk ve irade koyma durumu farklı roman karakterlerinde de vücut bulmuştur.

Flanör kavramı ilerleyen dönemlerde edebiyat dünyasında varoluşçuluğun da etkisiyle kendisine geniş bir yer edinmiştir. Aylak adam C. de para kazanma derdine düşmeden kentin sokaklarını arşınlayan, şehrin sinemalarında, pastanelerinde, meyhanelerinde, lokantalarında özgürce oturabilen ve gördüğü insanların ardına düşüp onları tanıma arzusunda olan İstanbullu bir flanördür.

Sovyet Edebiyat Ansiklopedisinde lüzumsuz adamın özü şu şekilde tanımlanmaktadır: "Çevresine yabancılaşması, en sonunda çevresinden tamamen kopmasına yol açar". Bu aciz ve toplumdışı uyumsuz adamlar, genellikle toplumla barışık, eyleme geçebilen, çevresindeki yaşama dâhil olabilen güçlü kadınlarla birlikte ele alınmaktadırlar (Chances, 2015, s. 102). Tıpkı bu tanımda olduğu gibi edebiyat tarihindeki tüm aylak adamlar farklı coğrafyalarda olsalar bile birbirine benzer deneyimleri yaşamaktadırlar. İzleyen bölümde kendisini toplumun geleneksel bağlarından izole ederek yaşamayı amaç edinen C.'nin arayışları ve kaçışları üzerinde durulacaktır.

Aylak Adam Romanına Varoluşçu Bir Bakış

Aylak Adam romanı varoluşçu psikoterapi ekollerinden biri olan Radikal Britanya Ekolünün "Dört Dünya Kuramını" andırırcasına dört bölümden (kış, ilkyaz, yaz ve güz) oluşmaktadır. Kış ile başlayan bölümle birlikte C.'yi tanımakta ve onun dünyasına dâhil olmaktayız. Baki'nin "Mufassal kıssa başlarsın garip efsane söylersin." alıntısıyla başlayan roman okuyucuya henüz tanımadığı C. hakkında adeta bilgi vermektedir. (Atılğan, 2017, s. 13). "Mufassal" yani bildik, geçerli ya da mevcut durumla başlarız ve zamanla oradan ayrılırız anlamına gelmektedir (Bal, 2020b, s. 16). Özetle, kendi tuhaf öykümüz mevcut durum ve kalabalıklar içinde başlamakta ve onlardan ayrılarak/farklılaşarak devam etmektedir. C.'yi kalabalıklardan ayıran onun ötekilerden farklı bir arayış içerisinde olmasıdır.

Solomon'un (2020, s. 392) altını çizdiği üzere varoluşçuluğun asıl problemi insanın yalnızlığı değil, diğerleriyle kurduğu kısıtlayıcı ve sahici olmayan bağlardır. Bu bakımdan, C.'nin babası, hayatına giren kadınlar ve çevresinde diyalog halinde olduğu kişilerle kurduğu ilişkiler varoluşçuluğun asıl problemini ele almak açısından zengin bir hazine sunmaktadır.

Aylak Adam romanına “Birden kaldırımlardan taşan kalabalıkta onun da olabileceği aklıma geldi. İçimdeki sıkıntı eridi...” sözleri ile giriş yapmaktayız (Atılğan, 2017, s. 13). Daha romanın ilk satırlarında bile varoluşçu temalardan olan umut/umutsuzluk ve sıkıntı/bunaltı açık ve örtük bir şekilde varlığını göstermektedir. *Aylak Adam* romanının anlatıcısı olan C. 28 yaşındadır ve karakter her fırsatta aylaklık yaptığını vurgulayan bir karakterdir: “Üç gün çalıştım bu işte; dün öğlen bıraktım. [...] Şimdi yine aylakım.” (Atılğan, 2017, s. 19). “Sizin başka işiniz yok mu?” diye soran bir kadına C.'nin cevabı: “Hayır. Aylakım ben.” (Atılğan, 2017, s. 118). Ne iş yaparsınız? C: İş yapmam ben; aylakım.” (Atılğan, 2017, s. 177). Aylaklığın toplumsal normlara uygun olmaması meselesi C. tarafından roman boyunca sorgulanmaktadır. Çalışmamanın ayıplandığı ve işe yaramazlık olarak damgalandığı toplumda C. bir nevi Camus'nün “Başkaldıran İnsan”ına dönüşmektedir. *Başkaldıran İnsan* adlı yapıtında Camus yaşamın absürt yönünü anlamış kişilerin romanını yazmıştır. C.'nin ironik tavırları ve toplumsal normların dayatmalarına karşı geliştirdiği dirençleri bu bağlamda da okunabilir. C., toplumun oluşturduğu kalıpların dışına çıkmaya her daim meyilli ve Camus'nün başkaldıran insanının başlattığı isyan felsefesini kendi yaşadığı coğrafya temelinde yeniden kurgulayan ve hayata geçiren bir aylaktır.

Varoluşçuluk, insanı kâğıt keseceğinden ayıran her şeydir. Sartre terminolojisinde kâğıt keseceği gibi insan olarak var olamayan tüm varlıklara “kendinde varlık” denir. Ne ise odurlar. “Özleri varoluşlarından önce gelmiştir ve özlerinin belirlediği çerçeve içinde varlık gösterirler. Sadece insanlar “kendi için varlık” olma imkânına sahiptirler, fakat bu imkâna erişmek için insanın kendi özünü kendisinin yaratması gerekmektedir (Sancar, 2016, s. 75). C. romanın bir yerinde “Modern dünyanın insanı da birey olarak yaşamakta, birey olarak varlığını sürdürmekte, sadece var olmaktadır.” demektedir. Romanda geçen bu cümle, Sartre'ın kendi özünü yaratan kendi için varlık kavramına bir gönderme sayılabilir. Bu varoluş, Yusuf Atılğan'ın romanında aylaklık şeklinde kendini ortaya koymakta, kim olduğu, ne olduğu ve hatta adı bile çok önemli olmayan bir insan olarak temsil edilmektedir (Türkeş, 2017, s. 53). Benzer bir durumu kaotik bir körlük salgını romanında konu edinen Saramago'nun *Körlük* romanında da görmekteyiz. Saramago da bu romanında karakterlere herhangi bir isim vermemektedir. Her iki yazarın da söylediği gibi, insanın adı onunla en az

ilgili olan yanıdır. Ancak burada yazarların vermek istediği ikinci bir mesajın varlığından söz edilebilir. Fırlatılmış olduğumuz bu dünyada her birimiz o karakterlerden birinin yerinde olabiliriz/olabilirdik!

C.'nin ötekiyle yani toplumu oluşturan bireylerle ve onların oluşturduğu değer yargılarıyla giriştiği çatışma onun yakasını bırakmamaktadır. Ancak C. kendi yalnızlığını kimseyle paylaşmayı tercih etmediği için de ayrıca 'tek' kalmaya mahkûmdur. Bu mahkûmiyetin ve yalnızlığın mutlak oluşu C.'nin dünyayı 'saçma ve alaycı bir düzen' olarak görmesinden kaynaklanır (Kurt, 2007, s. 126).

Yukarıdaki analizden de anlaşılacağı üzere C. insanların yaşam tarzlarından memnun olmamakta ve düzenli hayatı olup çalışan insanları eli paketliler olarak eleştirmektedir. C., her türlü aynılaşmaya ve monotonluğa karşı çıkmaktadır. İnsanların ezberlenmiş hareketlere ve davranış biçimlerine adeta esir olduklarını söylemektedir. Üstelik pek çoğunun bu esaretin ve ezberlerin farkında olmadığını belirtmektedir (Soyşekerci, 2017, s. 65). Bu açıdan bakıldığında C.'nin eli paketli olarak tanımladığı insanlar, bir başka varoluşçu edebiyatçı olan Sartre'ın "Kötü İnançlı" kavramıyla da tanımlanabilir. "Onlar kalıplarının içinde rahat. Onlardan değilim ben" tespitiinde bulunur (Atılğan, 2017, s. 178). C. ve tıpkı Sartre'ın "Garson" örneğinde olduğu gibi onun etrafındaki insanlar, eli paketli olmak dışında başka bir varoluş ortaya koyamazlarmış gibi ezbere bir hayat yaşamaktadırlar. Eli paketliler başta olmak üzere ezbere yaşayan herkes C.'ye göre kendi özgürlük ve olanaklarından kaçmaktadırlar. C., insanların kendilerini olduklarından daha azına indirgemelerini eleştirel bir şekilde dile getirmektedir. Özgül (2019, s. 18-19), Sartre'ın "Kötü İnanç" kavramını, *Aylak Adam* romanındaki çoğu karakterin rahatlıkla sahip olduğu ilişkilere ve bunun C.'yi özgürlük ve öz farkındalık açısından ötekilerden nasıl ayırdığına atıfta bulunarak ele almaktadır.

Farklı bir okuma ise C.'nin kadınları da tıpkı eli paketliler gibi etiketlemesinin toplumun genelinin ve eril bakış açısının temsilcisi olduğu yönündedir. Sever'in (2022) C. ye ilişkin analizi şöyledir:

Kadınları yalnızca dış görünüşleriyle değerlendiren C., toplumu sığ bulurken kendi sığılığına karşı miyoptur ve bu hâliyle, motivasyonu farklı bile olsa, yargılayıcılığı hem kadını süslenmekten uzak tutmaya çalışan muhafazakarlara hem de katı solculara benzer" ve "C.'nin hep çocukluğuna gidilmesi ve hatta onun 'hala çocuk gibi' oluşundan, 'çocuk kalışından' dem vurulması, yetişkin erkeklere yaptıklarının sorumluluklarını almaları gerektiğini hatırlatmak yerine bahaneler üreten anlayışın bir uzantısıdır.

Bu analiz, C.'nin kadınlara bakış açısının ve onlara yönelik eylemleri açıklanırken ödipal komplekse veya annesini/teyzesini erken yaşta kaybetmesinden dolayı bu şekilde davranıyor gibi gerekçeler sunularak eylemlerinin mazur görülmesine bir itiraz niteliğindedir (Sever, 2022). Sever'in tespitini varoluşçu bir bakış açısıyla ele alacak olursak C.'nin eleştirdiği insanlara farklı bir açıdan benzediği “eylemlerinin sorumluluğunu alma” ve “sahip çıkma” konularında eril bir kötü inançla hareket ettiği söylenebilir.

C., kurulu düzeni saçma bulmakta ve bu akışa ayak uydurmaktansa kendine farklı uğraşlar yaratmaktadır. Söz gelimi kendine bulduğu ilk uğraş şehirde dolaşp sokak adlarını toplamaktır. Bir süre bu işle uğraşmış ve sokak adlarının neden bu şekilde adlandırıldığı üzerine kafa yormuştur. Üç gün bunu yaptıktan sonra bu işi bırakmaya karar vermiştir. C. ötekilerin/başkalarının saçma bulacağı işleri kendisi için anlamlı kılan ve bu yönde hareket eden biridir. Hatta öyle ki insanların anlayışsız olmalarını da kendileri için anlamlı eylemlerde bulunmamalarına bağlamaktadır: “Belki de insanlar kendi kendilerini düşünmek, hayaller kurmak için yeteri kadar yalnız kalamadıklarından anlayışsız oluyorlardı” (Atılğan, 2017, s. 130).

Ötekilerin beklentilerine ve basmakalıp yargılarına kulak asmayan biridir C. Heidegger’ci jargonla söyleyecek olursak Das Man’a (farklılaşmamış vasat gündelik insana) göre yaşamayan biri yorumu yapılabilir. “Başında tablası, geç kalmış bir simitçi geçiyordu yanından; durdurdu, bir simit aldı. [...] Kılığı düzgün bir adamın sokakta simit yemesi yasaktır. [...] Ama, ben dişlerim sağlamken ısıracam” (Atılğan, 2017, s. 18). Çünkü Yusuf Atılğan tarafından otantiklik bu karakterin özüne adeta işlenmiştir. Karar ve seçimlerini tamamen kendisi almışçasına yaşamakta ve başkaları söylediği için eylemlerine yön vermemektedir. Çünkü var olmak, karar vermek ve aynı zamanda seçim yapmak demektir (Solomon, 2020, s. 414). Ötekilerin yaşamına anlam katan kurallara uymayı reddetmesi (başta evlilik ile ilgili düşünceleri ve düzenli bir iş sahibi olmak üzere) nedeniyle C.’yi varoluşçu bir anti-kahraman olarak nitelendirebiliriz. Aslında “daha fazlasını” arayarak amaçladığı şeyin, varoluşçuluğun en başat konularından biri olan anlam arayışı olduğu söylenebilir:

Sokakta kendi kendine sesli gülünemeyeceğini bilmeyen yoktu. [...] Güldüysem güldüm, size ne? [...] İçindeki sinemadan çıkmış kişiyi öldürdüler. Sağ kalan sıkıntılı, kızgın. Hep ölçülü-biçimli mi davranmak gerek? [...] Başkaları onu eve gidecek sanırken o gidip bir meyhanede içecek (Atılğan, 2017, 19).

Öyle ki C. romanın başlarında gittiği sanat atölyesindeki ressamı da toplumsal normlarla kendilerini tutsak ettikleri yönünde eleştirmektedir. Onların soğuktan, sıcaktan veya

insanların alaycı bakışlarından çekindikleri için sokağın önüne sehpaalarını koymadıklarından dem vurmaktadır. Çekinmeyin diye seslenir onlara, bir gün toplumun onların bu davranışlarına alışacaklarını söyler. Otantik olmalarını tavsiye etmektedir. Bu otantikliğin eserlerine yansyacağını ve zamanla toplumun şimdi farklı gördüğü davranış kalıplarına alışacağını söylemektedir.

C.'nin aylaklığının arkasında sadece toplumun dayattığı tekdüze yaşama karşı olmak bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra iki nedenden daha bahsedilebilir. Bunlardan ilki, C.'nin ekonomik olarak aylaklık yapmaya elverişli bir gelire sahip olmasıdır. Bir diğeri ise babasına karşı içten hissettiği nefrettir. Babasına karşı duyduğu öfke ve nefret romanın farklı yerlerinde görülmektedir: “Babamda korkunç bir kadın düşkünlüğü vardı. Onun gibi olmama kararını, bu iğrençlikleri gördükçe vermiş olacağım.” [...] “Görürsünüz, adam olmayacak bu çocuk.” “Konusmazdım. Sevinirdim. Babam adamsa ben olmayacaktım” (Atılğan, 2017, s. 151) ve “Babasına benzemekten korkuyordu” (Atılğan, 2017, s. 17) cümleleri babasına duyduğu öfkeyi ve nefreti net bir şekilde ortaya koymaktadır. Özellikle de babasına benzemekten korkması bize Sartre'ın nefrete dair söylediklerini hatırlatmaktadır. Sartre'a göre nefret ettiğimiz kişiler/gruplar bizim kendimize dair görmek istemediklerimizi göstermektedirler. Bu nefretin kökeninde çok sevdiği ve onu büyüten teyzesi (annesini henüz bir yaşında kaybettiğini okuyoruz) ile babasının ilişkisine tanık olması yatmaktadır. Teyzesine duyduğu sevgi arttıkça buna paralel olarak babasına duyduğu nefret de artmaktadır. Bu açıdan ele alındığında, C.'nin babasıyla kurguladığı ilişkiyi Sartre'ın 3 insan tipinden biri olan “Ezen” yani rekabetçi bir ilişki tarzı olarak görebiliriz. Baba, C.'yi ezmeye çalıştıkça O “Ezilen” konumunda bulunmamak için karşılık vermektedir. Birbirlerini farklı açılardan ezmeye çalışan iki figürün çatışması ortadadır. Baba ile olan ilişkiyi özetlemek gerekirse, C.'nin baba nefreti çocukluk günlerinden geleceğe arızalarla taşınan anılarla biçimlenmekte, babasına benzeme korkusuyla beslenmekte ancak kaçınılmaz bir şekilde babaya benzeme biçiminde kendini göstermektedir (Balık, 2016, s. 38).

Laing ben olmayanın/ötekinin üç şekilde tehdit edildiğini söylemektedir. Bunlar; yutulmak, içe patlamak ve taşlaşmaktır (Laing, 1993). C.'nin babası ile olan ilişkisini Laing'in sözleri bağlamında değerlendirdiğimizde bir yutulma tablosu karşımıza çıkmaktadır. Yani, babasının C.'yi yutmaya çalıştığı görülmektedir. C. ise bunun farkında olduğu için babası gibi olmak istemediğini defalarca vurgulamaktadır. Yutulma tehdidi ile baş edebilmek için elindeki en güçlü silah olan izolasyon seçeneğine sığınmaktadır. Romanın ilerleyen kısımlarında sırf babasına benzemek istemediği için bıyık bırakmamasına ve aşırı alkol aldığı

zamanlarda gördüğü düşlerde babasına dair imgelerin adeta bir karabasan gibi üzerine çöktüğüne ve bunlarla mücadelesine tanık oluyoruz. Laing, “birey başka birinden hoşlanmaktan korkabilir, zira kendisini hoşlandığı biri gibi olma zorlanımı altında bulur” (Laing, 1993) tespitinde bulunmaktadır. C.’nin babasıyla ilişkisi bu söz ekseninde düşünülebilir. Nefret ettiği ve kendisine tamamen yabancı hissettiği babasının vasıflarını üstlenme saplantısı onu fazlasıyla zorlamaktadır. Uğurlu’nun belirttiği gibi roman boyunca babasını çağrıştıran her şeyin karşısında yer alır: Öyle ki babasının ölümünden sonra babasının başka kadınlarla cinsel ilişkisine tanık olduğu evi satar (Uğurlu, 2007, s. 1720). C.’nin babası gibi olmamaya gayret göstermesi bir anlamda onun negatif kopyası olduğu sonucunu doğurmuştur denebilir. Bu durumun ayırdına varamadığını ve babası gibi olmak istemese bile bir noktada kadınlara yönelik tutumları ve davranışlarıyla babasını taklit etmektedir. Günday’ın “Hayat seni öyle bir noktaya getirir ki kendini sevdikleriyle savaşırken ve nefret ettikleriyle sevişirken bulursun” (Günday, 2003, s. 55) sözleri misali bu hayatta hiç istemediği yerlere savrulmuştur.

Varoluşçu felsefenin anlamsızlık karşısında umutsuzluğu onayladığını söyleyemeyiz. Her şeye rağmen umutlu olunması gerektiği vurgusu vardır. C. karakterinin arayışı da bu ekseninde yorumlanabilir. Diğerleri bilinçsiz ve tatmin edici bir hayat yaşamaya devam ederken o kendi trajedisini yaşayıp şöyle seslenir: “Neden? Neden böylesiniz? Olanla yetinerek, aramadan, düşünmeden yaşanılсын diye yaratılmış bir dünyada yalnızdın” (Atılgan, 2017, s. 187). Bu nedenle, yalnızlığının panzehrini İstanbul sokaklarında aylak aylak dolaşarak bulmaya çalışan biri olmuştur. Romanın sonlarına doğru onun arayışının öznesinin “gerçek sevgiyi ona yaşatacak” bir kadın olduğu vurgusu ön plana çıkmaktadır. C.’nin gerçek sevgiyi bulma umudunu Eagleton’a atıfla şu şekilde yorumlayabiliriz:

Umut geleceğin bize göz atabileceği şimdideki bir yarıktır ama aynı zamanda insan öznesinin içini boşaltarak onu hiçliğe indirger. Her anı, hiç gelmeyecek müstakbel bir gerçekleşmenin (C. için bu kişinin B. olduğunu belirtelim) adak taşına yatırarak değersizleştirir. Kişiyi tuttuğu anda eriyiveren bir tatmine ulaşmaya çabalar vaziyette sürekli böyle ileri atan bu süreç olmasa, insan hayatının ayrıksılığından bahsedilemez. Tıpkı arzu gibi umut da varoluşun henüz ebedi bir *Henüz Gerçekleşmemişe* endekslendiği, varlığının askıda olduğu hallerden biridir. Bu açılardan da bakıldığında, umut için sadece zihinsel bir tutum değil, insan varoluşunun temel bir tarzı olduğundan bahsedebiliriz (Eagleton, 2020, s. 67).

Heidegger insan varoluşunu bir proje olarak nitelendirmektedir. O, insanın bu proje doğrultusunda araçlarını kullandığını, bu şekilde varoluşuyla ilgili olasılıklarını hayata geçirdiğini ve aynı zamanda söz konusu projenin varoluşun ortaklığını da içerdiğini

söylemektedir. Bu noktada başkalarının varlığının bir gereklilik olduğunu söyleyebiliriz (Blackham, 2005). Heidegger'in bu görüşlerinden yola çıkarsak, toplumdaki “sahte ve yapmacık” yaşantıları ironik bir şekilde yorumlayan C., yine de bir umut olarak zihninde tasarladığı o hayali kadının varlığını gerçek hayatta bulacağına inanmakta ve arayışına devam etmektedir. Projesinde ona eşlik edecek kişi olan B.’yi roman boyunca arayıp durması bu şekilde okunabilir. Aylak adam’ın orijinal projesinin B. ile kuracağı iki kişilik bir dünyanın varlığı yorumunda bulunmak yerinde olabilir.

Yine benzer bir şekilde Buber’in kendilik inşasında diğerine/diğerlerine duyulan ihtiyacı çok net bir şekilde ortaya koyduğu söylenebilir:

BEN-SEN temel kelimesi, kişinin ancak bütün varlığı ile söylenebilir. Bir külli varlığa yoğunlaşma ve onda erime, asla benim tarafımdan başarılabilecek bir şey değildir, asla bensiz başarılabilecek bir şey de değildir. BEN olmak için, bir SEN’e gerek vardır; ben, BEN olmak için SEN der(Buber, 2017).

Goethe’ye ait “İnsan kendini yalnızca insanda tanır” sözü de Buber’in tespitini pekiştirmektedir. Hem Buber hem de Goethe’nin veciz sözleri C.’nin kendini tanıması için gereksinim duyduğu bir SEN’in varlığına işaret etmektedir.

C.’nin gerçek sevgi arayışı esnasında zaman zaman başka limanlara da demir attığını görmekteyiz. İlk olarak kış bölümünde bir Rum kızı dudağından öpmektedir. Bu Rum kız romanda adını iki kez okuduğumuz ama hakkında çok az bilgi sahibi olduğumuz Laura isimli bir kadındır. Teyzesi, sinema önünde bekleyen şaşı kadın, Ayşe, Güler ve aradığı kadının o olduğuna inandırıldığımız B. (yolları birden fazla kesişmesine karşın bir türlü tanışamadığı kurtarıcısı). Bu kadınlarla ilişkisine baktığımızda aşka düşme konusunda çekinceleri olduğu görülmekte ancak yine de çeşitli yollarla ilişki kurma arzusu da hissedilmektedir. Han’ın da belirttiği üzere aşka düşmek çok fazla yara almak anlamına gelmektedir (Han, 2021). Han, insanların aşka ilişkin risk almamalarının nedenini canımızı yakan ve bizi yaralayan kayıplardan korkmamıza bağlamaktadır. Her şeyi (belki de en başta aşk ilişkilerimizi) pürüzsüz hale getirmeye çalışıyor ve buna paralel olarak yaralanmanın kaynağı olabilecek ötekenden sakınıyoruz/kaçınıyoruz. C.’nin öteki ile kurduğu ilişkilere bu gözle bakılabilir. Han’ın da söylediği üzere yadsınan yaralanma insanın kendini yaralaması yoluyla geri dönmektedir. “Başkası tarafından yaralanmaya karşıt olarak kendini yaralama kontrollü bir şekilde gelişebiliyor” (Han, 2021, s. 59). Romanın ilerleyen kısımlarında C.’nin kendine yönelik saldırgan davranışlarına ilişkin davranışları bu bağlamda yorumlanabilir.

C.'nin kadınlarla kurduğu ilişkilere daha detaylı bir şekilde bakılacak olursa, romanın başlarında Ayşe ile olan ilişkisini bitirdiğini öğreniyoruz. Ardından sahneye Güler çıkar ve Güler ile olan ilişkisi İlk yaz bölümünde detaylı bir biçimde anlatılır. Güler'in C.'nin sevgililerinden biri olmasının dışında önemli bir diğer özelliği ise B. ile yakın arkadaş olmalarıdır. Güler ile mektuplaşmaları sayesinde B.'nin varlığı ilk kez ortaya çıkmaktadır. Güler ile C.'nin kadın-erkek ilişkisine ve bu ilişkide toplumun/ötekilerin görüşlerinin ilişkilerinin dinamiğine olan etkilerini C.'nin eleştirel bakış açısı ve iç konuşmalarıyla (monolog) görüyoruz.

“Nasıl kolayca söyleyiveriyor bunu. Sevmek! Kelimelere herkes kendine göre bir anlam, bir değer veriyor galiba. Bu değerler aynı olmadıkça iki kişi iki ayrı dil konuşuyorlarmış gibi olmuyor mu?” (Atılğan, 2017, s. 89) cümleleri aslında fenomenolojik yaklaşımın ve epoche'nin karşımızdakinin ne söylediğini anlama çabası açısından ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Husserl'e göre fenomenoloji, sorgulanmış bir hayat yaşamının ve temiz, varsayımsız bir bakış açısı kazanma yolundaki önemli bir araçtır (Husserl, 2003). Bu bağlamda, C.'nin sevgiye verdiği anlam ile karşısındaki kadınların verdikleri anlamın farklılığının yarattığı sıkıntıyı C.'nin gözünden görebiliyoruz. Aynı kelimeye/duyguya farklı anlamlar yüklememek için paranteze alıp karşımızdakinin söylediklerine kulak vermek önemli, yoksa C.'nin de söylediği gibi aynı havayı soluyup farklı dilleri konuşan iki yabancıya dönüşmek işten bile olmuyor. Sevmek kelimesinden ne anlaşıldığını/hissedildiğini ortaya koymak açısından elimizdeki en güçlü silah yine fenomenolojik yöntemden geliyor: Betimleme. Farklı dilleri konuşup kutuplaştığımız her anda can simidimizin epoche ve betimleme olduğunu söylemek yerinde olacaktır. C.'de zaman zaman bu can simidine sarılıp karşısındaki insanların hayata ve ilişkilere yönelik görüşlerini anlamak için çabalıyor.

Kalabalıkların mevcut değerleri cinselliği sansürlemekte ve insan bedeni bu değerlerin içinde çürümeye bırakılmaktadır. Güler, C.'yi sevmesine karşın her zaman ötekilerin gözlerinin onların üzerinde olduğunu düşünmekte ve bunu çeşitli kereler dile getirmektedir. Yalnız kaldıkları odada bile Güler, C. ile yalnız başlarına olamadıklarını düşünür çünkü Güler C. ile sevişirken zihnindeki kalabalıklardan sıyrılamamaktadır. Güler herkesle birlikteyken C. ile olmakta ya da C. ile sevişmeye giderken yanında herkesi getirmektedir. Bu durum, Güler'in açık alanlarda sevişmekten çekindiğini ve utandığını göstermektedir (Bal, 2020b, s. 21): “Soyunurken, babanın duyunca nasıl şaşıracağını, başkalarının neler diyeceğini

düşündün... Bu mavi boşlukta etimiz bile sonuna dek sevişemiyor. Çünkü bu ses geçmez, ışık sızmaz odada bile başkaları bizimle birlik” (Atılğan, 2017, s. 106).

Cinsellik gibi mahrem konularda bile ötekinin düşüncelerinden bağımsız bir şekilde deneyimlerimizi yaşayamıyoruz. Bu bölüm tıpkı Sartre’ın “Öteki” ile ilgili görüşlerinin bire bir yansıması gibi gelmektedir. Atılğan, özlü bir söz olarak söylemese de dolaylı olarak “Cehennem Ötekidir” demektedir. Öteki fiziksel varlığıyla karşımızda olmasa bile zihnimizdeki varlığıyla utanç duymamıza yol açmaktadır. Güler, ötekilerin moral değerlerini zihninde taşımakta ve C. ile baş başa kaldıklarında bile bu değerlere göre hareket etmek zorunda olduğuna inanmaktadır. Das Man, Güler’in her an zihninde hüküm sürmektedir. Das Man hem hiç kimse hem de herkeştir: Belirli olmayan, toplam olarak değilse de herkes olan Das Man, günlük yaşamın varlık tarzını belirlemektedir (Kızıltan, 2022).

Ötekinin zihindeki varlığı ve günlük yaşama olan etkisi bir başka varoluşçu filozof Sartre’ın “le regarde” (the look) kavramına referans verilerek de romanda kendini göstermektedir. Ötekinin varlığının kişinin deneyimini kaçınılmaz bir şekilde etkilediği Güler’in davranışlarında net bir şekilde görülmektedir. Atılğan romanın bir başka bölümünde adeta Sartre’a the look kavramı üzerinden selam göndermektedir: “Hiç anahtar deliğinden bir odanın içine bakmış mıydı? Bir gece, o yaz. Uyandığında, sanki evde somya gıcirtısından başka ses yoktu. Kalktım. Yalınayak, usul. Teyzemin kapısında durdum. Ses yoktu. Hayır, vardı. Yaşayan bedenimin sesi. Eğilip anahtar deliğinden baktım” (Atılğan, 2017, s. 161).

C. Romanın başında ayrıldığı Ayşe ile “Yaz” bölümünde tekrar karşılaşmıştır. Güler ile yaşananların bir benzeri Ayşe ile de tekrarlanır. Ayşe’yi otel odasında tam öpeceği sırada Ayşe bir anda doğrulur ve başkalarının onları göreceğinden duyduğu endişe nedeniyle perdeyi kapatır. “İçinde kızgınlığa benzer bir duygu vardı. Önemli olan pencereden bakıp bakmadıkları değil, onun dudaklarına yaklaştığı zaman bunu düşünebilmesiydi. Yoksa kişi, dışardakilerden hiç mi kurtulamayacaktı?--Ötekiler yok! Dedi. Unut hepsini. İkimiziz. Biz varız” (Atılğan, 2017, s. 148). C. yanında olmaktan huzur bulduğu kadınlara en fazla yakın olmayı arzuladığı anlarda o kadınların zihinlerindeki ötekilerle de mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Ayşe ve Güler, Heidegger’in Das Man ile ilgili söylediği şu sözlerin adeta birer kanıtı niteliğindedirler: “Dasein, gündeliklik içinde “kendini unutandır”. Sadece başkalarının benliğine sahiptir, O’nun kimliği başkalarının kimliği haline gelmekte ve O’nun kim olduğunu bilmek için başkalarının kim olduğunu sormamız gerekmektedir” (Solomon, 2020). Aslında burada Ayşe ve Güler’in toplum tarafından tutkularının ve arzularının bastırıldığı çıkarımında bulunulabilir. C. tıpkı Nietzsche gibi tutkuların rasyonel bir şekilde

denetim altına alınmasına ve bu kontrol mekanizmasını içselleştirmelerine itiraz etmektedir. Bu itirazın bir benzeri Simone de Beauvoir tarafından da yapılmıştır. Kadınların önündeki en büyük engelin, sonradan kazandıkları, kendilerini aşkın bir özne yerine “öteki” olarak görme eğilimleri olduğunu söylemektedir (Bakewell, 2017, s. 212).

“Aptallıkları ve bu aptallığın hoş olmayan sonuçlarına karşı bir önlem olarak tutku ve arzuları ortadan kaldırmak: Günümüzde bu, aptallığın başka bir akut formu olarak dikkat çekiyor” (Nietzsche, 2020, s. 32). Nietzsche’yi anmışken C.’nin şu sözlerinin Nietzsche’nin görüşleriyle son derece kesiştiği de belirtilmelidir. “Belki de insanlar kendi kendilerini düşünmek, hayaller kurmak için yeteri kadar yalnız kalmadıklarından anlayışsız oluyorlardı” (Atılğan, 2017, s. 130). Tıpkı C. gibi hayatın koşturmacası içinde kendini unutan bireylere karşı bir tepki ortaya koymaktadır. C., Hristiyan doktrininde önemli bir yeri olan “Komşunu sev” ilkesine karşıdır. Çünkü, insanın bir an için bile kendisiyle baş başa kalmasına izin verilmeyen, tüm anların bir çırpıda yaşanıp bittiği ve her şeyi bütün halinde görmek isteyen, bu yüzden de anı kaçıran insanlığa bir çağrıda bulunmaktadır (Çifci, 2022). Yine benzer şekilde romanın bir yerinde “Kadınların neden evlendiklerini anlıyorum: Yalnız kalabilmek için” (Atılğan, 2017, s. 45) cümlesini okuyoruz. Cevizci’ye göre yalnızlık, insanın kendi varoluşunu gerçekleştirme sürecinde ilk ve zorunlu koşul olmakla birlikte, insan bu yalnızlığı ebediyen sürdüremez, çünkü bu yalnızlık onu başkalarını özlemeye, başkalarına özlem duymaya götürmektedir (Cevizci, 2012, s. 1150). Tıpkı C.’nin yalnızlığa övgü düzüp yine de B.’yi arayışına devam etmesi gibi...

Heidegger’e göre düşünmek, ön yargısız hakikati, özellikle varlığın ön yargısız hakikatini aramak demektir (Solomon, 2020, s. 382). Ayşe ile sürdürdüğü tatil esnasında C.’nin ağzından şu sözler dökülür: “Öff! Sıkıntılı konular! Bırak düşünmeyi, bu sıcak kumların tadını kaçırma” (Atılğan, 2017, s. 139). Sürekli düşünen bir adam C. bu çabası şimdi ve burada konusunun varoluşçu ekolde biraz tartışmalı olduğunu hatırlatmaktadır. Bu çaba, C.’nin o an neden kaçmak istediğine yoğunlaşmak gerektiğini düşündürmektedir. Sevişen iki insan arasında bile bir anda aynı duyguların olmadığından başlayıp ardından Güler’i düşünmesi ve sonra insanların tam olarak anlaşması için aralarında hava boşluğu bile bırakmamalarına kadar götürüyor düşünceleri onu. Heidegger’in perspektifinden bu durumu ele alacak olursak, deneyimin/deneyimlerimizin tek bir parçasının bile bağlamdan bağımsız olamayacağına ve her daim umursama (Sorge) halinde olduğumuza dair çok somut bir örnek teşkil ediyor. Dasein sadece yemek, toprak, cinsel tatmin bulmakla ilgilenmez, aynı zamanda felsefi aydınlanmayı bulmakla da ilgilenir. Kendisiyle ilgisi, temelde kim olduğunu bulmaya

duyduğu ilgidir ve bu bir bakımdan öz kimlik arayışıdır (Solomon, 2020, s. 407). C.'nin bu anlamda sürekli umursama halinde olduğunu ve kimlik arayışını sürdürdüğünü söyleyebiliriz.

Anlam ve kimlik arayışına bakış konusunda değinilebilecek isimlerden bir diğeri de Kierkegaard'dır. Kierkegaard'a göre; estetik, etik ve dini olmak üzere üç varoluş aşaması vardır. Estetik aşamadaki birey haz elde etmek için yaşar, etik aşamadaki birey çoğunluğun değerlerine odaklı bir yaşam sürer, dini aşamadaki birey ise Tanrı'yla kurduğu özel bağ ile var olur (Mutlu, 2013, s. 630). Güler ve C.'nin Kierkegaard'ın etik varoluş aşamasının iki ayrı ucuna düştüklerini görmekteyiz. Öyle ki bazı açılardan C.'nin aylaklığını ve hayata bakışını estetik aşamadaki bireyin hazzıya benzetebiliriz. Estetik yaşam, dolaysız tatmin, doyum, geçici heveslerle geçen bir yaşam olabilir. Ahlaki ilkeleri yoktur; yani iyi ve kötünden bahsedilemez. Bunun yerine, tatmin ve tatminsizlik, doyum ve hayal kırıklığı, haz ve acı, mutluluk ve ıstırap, coşku ve umutsuzluk vardır (Solomon, 2020, s. 173). Tıpkı C.'nin yaşamının büyük çoğunluğunda olduğu gibi...

Türk Edebiyatında varoluşçu bir yazar kim diye sorulsa duyacağımız isimlerin başında *Tutunamayanlar* kitabının yazarı Oğuz Atay gelecektir. Oğuz Atay'ın bu romanına esin kaynağı olan cümleler ise eserin yazılmasının yıllar öncesinde C.'nin ağzından dökülür:

Dünyada hepimiz sallantılı, korkuluksuz bir köprüde yürür gibiyiz. Tutunacak bir şey olmadı mı insan yuvarlanır. Tramvaylardaki tutamaklar gibi. Uzanır tutunurlar. Kimi zenginliğine tutunur; kimi müdürlüğüne, kimi işine, sanatına. Çocuklarına tutunanlar vardır. Herkes kendi tutamağının en iyi, en yüksek olduğuna inanır. Gülünçlüğü fark etmez. Ben, toplumdaki değerlerin ikiyüzlülüğünü, sahteliğini, gülünçlüğüne göreliliğini, gülünç olmayan tek tutamağı arıyorum: Gerçek sevgiyi! Bir kadın. Birbirimize yeteceğimiz, benimle birlik düşünen, duyan seven bir kadın! (Atılın, 2017, s. 183).

Tutunamayanlara esin kaynağı olan yukarıda yer alan satırlar varoluşçuların ana konularından olan absürtlüğe, ontik ve ontolojik kaygıya ve ötekine dair pek çok konuya vurgu yapmaktadır. Ancak bu satırlar ilk okunduğunda akla Heidegger'in "Unheimlichkeit" kavramını da getirebilir. Evsizlik/ yurtsuzluk olarak çevrilen bu kelimenin esasında geçici olmaya dair duyduğumuz kaygının kökeni olduğu söylenebilir (Tarçalır Erol, 2022). van Deurzen ve Arnold bu kavramı kişinin alışkanlıklardan ve ön yargılardan gelen rahatlıktan kopmasına bağlı olarak 'diken üstünde' hissetmesi anlamında yorumlamaktadırlar (Deurzen ve Arnold, 2017). C. ise bu geçici olma halini tutamak üzerinden kavramsallaştırmaktadır. Ona göre "hakikat" olmayan şeyler (para, makam, mevki, sanat –ki özellikle sanat açısından pek çok varoluşçu tarafından eleştiriye uğrayabilirdi. Örneğin Nietzsche, Schopenhauer) adına

hayatlarını heba edenler tiye alınacak kişilerdir. Bu kişileri eleştirir ve kendisi için geçerli olan tek rotayı işaret eder: Gerçek sevgi.

Özümüzün bir parçası haline getirdiğimiz tutamaklar (meslek sahibi olmak, baba olmak, iyi bir insan olmak, zengin olmak, vb.) oluşturarak hayatımızı anlamlı hale getirmeye çalışıyoruz. Ancak Atılğan'ın da dolaylı olarak belirttiği gibi insanın anlam arayışının gülünç tarafı her daim varlığını sürdürüyor. Burada önemli bir ikilem söz konusudur. Hayatımızda özümüzü oluşturacak tutamaklar inşa etmeyeceksek hayatın anlamı bizim için ne olacaktır. İşte hayatın önümüze koyduğu en önemli ikilem tam olarak budur. Bu ikilemin farkında olup buna göre yaşamak gerekir. Yani hem anlam yaratmaya devam edip hem de yaratılacak anlamın gülünçlüğüne bilincinde olma halinin varlığını kabul etmektir.

Andak, C.'nin, sonu ölüme gidebilecek bir yaşam görüşüne sahip oluşunu, roman boyunca ne zaman suç işleyeceğini ya da yaşamını ne zaman ve ne şekilde sonuçlandıracağına dair bir beklentinin oluşturulduğunu öne sürmektedir (Andak, 1992, s. 62). Andak esasında bu çıkarsamayı Atılğan'ın roman için düşündüğü son biçimleri arasındaki bir seçeneğin de bu yönde olduğuna dair bir röportajının varlığına dayandırmaktadır. Öyle ki Atılğan: “Birkaç türlü bitirmek istedim. Önce öldürmek istedim, fakat fazla dramatik geldi. Roman boyunca süren nevrasteninin sonunda, bir çeşit melankoliye, hatta deliliğe varabileceği hususunu tamamen okuyucunun anlayışına bırakmayı daha uygun buldum” demiştir (Andak, 1992, s. 62).

Atılğan romanın sonunu C.'nin yıllardır aradığını bulur bulmaz yitirmesine sebep olan bu saçma ve alaycı düzene boyun eğmesiyle tamamlamayı tercih etmiştir: “Sustu. Konuşmak gereksizdi. Bundan sonra kimseye ondan söz etmeyecekti. Biliyordu; anlamazlardı.” (Atılğan, 2017, s. 190).

Romanın en ironik taraflarından biri de B. ile defalarca karşılaşmaları ve bir kez tanışmış olmalarıdır. Sami'nin ablası olan B. romanın yaz bölümünde C. ile tanışırken Sami'nin onu “Ablam” demek yerine B. olarak tanıtmışından dolayı sadece el sıkışmışlardır. Kairos, insan için en uygun zamanı yani anlamlı olan niteliksel zamanı karşılamaktadır. Eski Yunan düşüncesinde “uygun fırsatlar ve doğru zaman Tanrısı” ile özdeşleştirilmektedir (Kılınç, 2015, s. 31). B. ile olan karşılaşmaları ve Sami vasıtasıyla tanışmalarını göz önünde bulundurduğumuzda C.'nin Kairos'tan yana yüzünün gülmediğini söyleyebiliriz. Belki de romanı okuyucu için bu kadar keyifli yapan o buluşmanın asla gerçekleşmemiş olmasıdır. *Aylak Adam*, bir arayış ve bir o kadar da kayboluş romanı olarak nitelendirilebilir. Her okunduğunda farklı anlamlar yüklenebilecek, cümlelerin kimi zaman gülümsettiği kimi

zaman hüznülendirdiği bir edebiyat şölenidir. Münir'in belirttiği gibi *Aylak Adam*'ın birkaç yılda bir okumaya gayret edildiğinde toplumun, tekrarın ve zamanın alt edemeyeceği bir aşkı ve bu aşkı onunla paylaşacak kadını arayan C.'nin öyküsünde hepimiz kendimizden bir şeyler bulabiliriz (Münir, 2022).

Sonuç

Bu çalışma, Türk edebiyatının köşe taşlarından biri olan Yusuf Atılgan'ın *Aylak Adam* romanını varoluşçu perspektifle inceleme amacıyla yapılmıştır. Tıpkı Ebbinghaus'un "Psikoloji uzun bir geçmişe; fakat kısa bir tarihe sahiptir" sözünde olduğu gibi ele aldığı konular bağlamında insanlık tarihi kadar eski diyebileceğimiz varoluşçulukta dünya savaşlarının akabinde düşün insanları tarafından tanınmaya ve tanıtılmaya başlanmıştır (Schultz ve Schultz, 2007, s. 21). Özellikle 2. Dünya Savaşı'nı izleyen günlerden sonra tanınmaya başlayan varoluşçuluk, felsefenin yanı sıra, din, bilim, sanat, tiyatro, resim, edebiyat ve psikolojiyi yakından etkilemiştir. Söz konusu dönem ülkemizde de siyasal, ekonomik ve kültürel alanlar başta olmak üzere pek çok alanda değişimin hız kazandığı bir geçiş sürecine denk gelmektedir. Bu değişimin yansımaları kendisini ülkemiz edebiyatında da göstermiştir. Anlam, özgürlük, özgür irade, sorumluluk, aşk, intihar, yaşam, ölüm ve insana dair olan her şeyi içeren varoluşçuluk edebi eserlerde ana karakterlerin yaşamlarında bu ve benzeri pek çok kavramın temelini oluşturduğu romanların yazılmasına yol açmıştır. Bu romanların en tipik iki örneği, Yusuf Atılgan'ın C. ve Zebercet karakterleri üzerinden somutlaştırdığı *Aylak Adam* ve *Anayurt Otel*i romanlarıdır. Kendinden sonra gelen yazarlar için de önemli bir esin kaynağı olan Atılgan'ın adı geçen iki romanı varoluşçu felsefenin/psikolojinin ele aldığı konular açısından da zengin birer maden gibidir.

Günümüzde tek tipleşen ve bir o kadar kalabalıklar içinde yalnızlaşan insanların kendilerine dair pek çok şey bulabilecekleri bir yazar olan Atılgan, bundan yaklaşık 70 yıl önce modern şehirde yabancılaşan ve iletişimsizlik içerisinde kıvranan bireylerin yaşadıkları dramları kaleme almıştır. Roman ve hikâyelerinin büyük bir kısmının konusunu, modernleşme hızının oldukça yüksek olduğu şehirlerden ve kasabalardan alan Atılgan, romanlarında objektifini köye veya kır hayatına çevirir ve burada da yalnızlaşan ve çevresine yabancılaşan bireyin durumunu ele alır. Ancak buradaki bireylerin yalnızlaşması ve yabancılaşması, modern şehir hayatında olduğu gibi modernize olmuş toplumun kendisinden değil; söz konusu bireylerin zihni ya da maddi yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır (Güngör, 2014, s. 125). Şehir hayatındaki başkahramanı C. sevgiye aç, cinsellikle sevgiyi birbirine karıştıran, mutsuz, hayata tutunmak için sürekli farklı şeyler arayan kişilerin adeta

bir prototipidir. C.'nin hikayesi adeta azgın bir denizde can simidinden yoksun bir şekilde yaşamda kalma mücadelesini sürdüren ve ona uzatılacak bir eli tutma arzusu içinde yaşadığı absürt hayatta var olmaya çalışan bir yolcuyu çağırıştırır.

Bu çalışma, soyut bir kavram olan varoluşçuluğun Türkçe yazılmış bir romanda nasıl kurgulandığını ve şekillendiğini göstermenin bir aracı olmayı amaçlamıştır. Varoluşçuların genel parolası olan “Varoluş özden önce gelir” anlayışını bu romanda da görülmektedir. *Aylak Adam* romanında C. sürekli “O” olduğuna inandığı kadını arayan, yaşamını “ötekilerin” şekillendirmesine izin vermeyen bir karakterdir (Eral, 2011, s. 86). Toplumun, kültürün, geleneklerin ve dönemin ruhunun istediği insan tipinden bir hayli uzak ve adeta kendini yontarak varoluşunu ortaya koymaya çalışan bir roman kahramanıdır. Varoluşçu psikoloji/felsefe açısından biçilmiş kaftan olan bu eserin Dasein’a yönelik filozofların/düşünürlerin soyut bir biçimde yaptıkları değerlendirmelerin somutlaştırılması açısından önemli olduğu ve benzer çalışmalara ufuk açıcı olması beklenmektedir.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1994). *Çağdaş felsefe* (7. baskı). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Akbaş, M. ve Bozok, N. (2015). Aylak Adam ve tuhaf bir kadın sokaklarda gezinirken: Aynı sokaklar [da] farklı deneyimler [le]. *Folklor/Edebiyat*, 21(81), 125-138
- Andak, S. (1992). Yunus Nadi roman mükâfâtı ikincisi. *Yusuf Atılğan'a armağan* içinde (s. 60-62). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atılğan, Y. (2011). *Anayurt oteli* (14. baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Atılğan, Y. (2017). *Aylak Adam*. İstanbul: Can Yayınları.
- Atılğan, Y. (2020). *Siz rahat yaşayasınız diye*. İstanbul: Can Yayınları.
- Bakewell, S. (2017). *Varoluşçular kahvesi: Özgürlük, varoluş ve kayısı kokteylleri*. (E. Gözgülü, Çev.). İstanbul: Domingo. (Orijinal çalışma basım tarihi 2016).
- Bal, M. (2020a). Gonçarov'un Oblomovkalı Platon'unun varoluş felsefesine armağanı. *Felsefelogos Dergisi Platon Sayısı*, (75), 55-86.
- Bal, M. (2020b). Modernist edebiyatta aylaklık teması ve Yusuf Atılğan'ın Aylak Adam romanının varoluş felsefesi bakımından bir yorumu. *Dört Öge*, (18), 1-31.
- Balabanlılar, M. (1992). Anayurt oteli'nin yazarı Yusuf Atılğan'ın yöneldiği üç tema: hapis, intihar ve işkence. *Yusuf Atılğan'a armağan* içinde (s. 65-68). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Balık, M. (2016). Kendilik ve ötekilik sorunu açısından Yusuf Atılğan'da suç, ölüm ve intihâ. *Journal of International Social Research*, 9(45), 35-48.
- Blackham, H. J. (2005). *Altı varoluşçu düşünür*. (E. Uşaklı, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1959).
- Buber, M. (2017). *BEN ve SEN*. (İ. Palsay, Çev.). İstanbul: Kopernik Kitap. (Orijinal çalışma basım tarihi 1923).
- Camus, A. (2010). *Sisifos söyleni*. (T. Yücel, Çev.). İstanbul: Can Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1942).
- Camus, A. (2015). *Başkaldıran insan*. (T. Yücel, Çev.). İstanbul: Can Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1951).
- Cevizci, A. (2012). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Chances, E. (2015). Rus edebiyatında lüzumsuz adam. *Lüzumsuz bir adamın günlüğü* içinde (s. 97-114). İstanbul: Notos Kitap.

- Çifci, T. (2022, 25 Mayıs). Friedrich Nietzsche’de bengi dönüş. *DüşünBil Portal*.
<https://dusunbil.com/friedrich-nietzschede-bengi-donus/>
- Eagleton, T. (2020). *İyimser olmayan umut*. (E. Ayhan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2015).
- Eral, G. (2011). *Franz Kafka’nın ve Yusuf Atılgan’ın romanlarının varoluşçuluk temelinde karşılaştırılması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Günday, H. (2003). *Piç*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Güngör, B. (2014). *Yusuf Atılgan’ın hayatı, eserleri ve fikirleri (1921-1989)* (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Han, B. C. (2021). *Kapitalizm ve ölüm dürtüsü*. (Ç. Tanyeli, Çev.). İstanbul: İnka Kitap. (Orijinal çalışma basım tarihi 2019).
- Husserl, E. (2003). *Fenomenoloji üzerine beş ders*. (H. Tepe, Çev.). İstanbul: Bilim ve Sanat. (Orijinal çalışma basım tarihi 1907).
- Jaspers, K. (2018). *Felsefe konuşmaları felsefeye giriş*. (A. Ali, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık. (Kaynak metin orijinal çalışma basım tarihi 1996).
- Kılınç, C. (2015). *Mitoloji sözlüğü. Cilt 2*. İzmir: İlya Yayınevi.
- Kızıltan, G. S. (2022, 1 Haziran). Heidegger’de das man kategorisi-1. *Düşündüren Sözler*.
<https://dusundurensözler.blogspot.com/2009/03/heideggerde-das-man-kategorisi-1.html>
- Kurt, M. (2007). *1950 sonrası Türk edebiyatında varoluşçu felsefeden etkilenen yazarların romanlarında yapı, tema ve anlatma* (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Laing, R. D. (1993). *Bölünmüş benlik*. (S. Çelik, Çev.). İstanbul: Kabakçı Yayınevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 1993).
- Mutlu, B. (2013). Kierkegaard’da ‘estetik’in yeri ve sınırları. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3), 623-650.
- Münir, M. (2022, 10 Haziran). Aylak Adam. T24. <https://t24.com.tr/yazarlar/metin-munir/aylak-adam,17675>
- Nietzsche, F. (2020). *Putların alacakaranlığı*. (R. Minareci, Çev.). İstanbul: Can Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1889).

- Özgül, Z. (2019). *The unbearable heaviness of being: Absurdity of everyday life in Yusuf Atılgan's Aylak Adam and Julio Cortazar's Rayuela* (Yayınlanmamış doktora tezi). Sabancı Üniversitesi, İstanbul.
- Sancar, M. K. (2016). Jean-Paul Sartre'in varoluşçu felsefesi ve bir "kendinde varlık" olarak çoğunluk'un Mertkan'ı. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (26), 69-84.
- Saramago J. (2017). *Körlük*. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1995).
- Sartre, J. P. (2005). *Varoluşçuluk*. (A. Bezirci, Çev.). İstanbul: Say Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1946).
- Sartre, J. P. (2009). *Varlık ve hiçlik: Fenomenolojik ontoloji denemesi*. (T. Ilgaz ve G. Çankaya Eksen, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1943).
- Schultz, D. P. ve Schultz, S. E. (2007). *Modern psikoloji tarihi*. (Y. Aslay, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2004).
- Sever, M. (2022, 12 Haziran). Aylak Adamın görmezden gelinen erkekliği. K24. <https://t24.com.tr/k24/yazi/aylak-adam,1621>
- Solomon, C. R. (2020). *Akılclıktan varoluşçuluğa- varoluşçular ve 19. yüzyıldaki kökleri*. (R. Kuldaşlı, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2001).
- Soyşekerçi, H. (2017). Aylak Adam olmanın dayanılmaz ağırlığı. M. Şahin (Ed.), *Tedirgin Bir Yazar Yusuf Atılgan* içinde (s. 61-76). İstanbul: Destek Yayınları.
- Şahin, M. (2017). *Tedirgin bir yazar Yusuf Atılgan*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Tarçalır Erol, B. (2022, 22 Mayıs). Diken üstünde olmak. *Varoluşçu Akademi*. <https://varoluscuakademi.com/diken-ustunde-olmak-busra-tarcalir-erol/>
- Türkeş, Ö. (2017). Kalabalıklar arasında tek başına. M. Şahin (Ed.), *Tedirgin Bir Yazar Yusuf Atılgan* içinde (s. 51-56). İstanbul: Destek Yayınları.
- Uğurlu, S. B. (2007, Eylül). *Yusuf Atılgan'da baba imgesi: Psikanalitik bir yaklaşım*. Sözlü sunum, 38. İCANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara.
- Van Deurzen, E. ve Arnold-Baker, C. (2017). *İnsan meselelerine varoluşçu bakışlar: Terapi uygulama el kitabı*. (F. J. İçöz, Çev.). İstanbul: Aletheia Kitap. (Orijinal çalışma basım tarihi 2005).